

अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि राज्यले उपलब्ध गराएका सेवासुविधा
(रुपन्देही जिल्ला रुद्रपुर गाविसको एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिकोलागि तयार पारिएको
शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता :

नर बहादुर आले

क्याम्पस रोल नं. २८५/०६६

दोस्रो वर्ष परिक्षा रोल नं. २८३०२८

त्रि.वि.वि. दर्ता नं. ५-१-५०-१५-२००१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं
२०७३

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा समाजशास्त्र अन्तर्गत
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत “अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि राज्यले उपलब्ध गराएका सेवासुविधा” विषयको शोधपत्र नरबहादुर आलेले मेरो निर्देशन, सुझाव तथा सुपरिवेक्षणमा रही तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको यस शोधपत्र लेखन प्रति सन्तुष्ट भएकोले अन्तिम मुल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

राम के.सी.

(शोधनिर्देशक)

समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति : २०७३/१२/२४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा समाजशास्त्र अन्तर्गत
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

स्वीकृत-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि छात्र नरबहादुर आलेले तयार पार्नुभएको “अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि राज्यले उपलब्ध गराएका सेवासुविधा” नामक शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कन गरी मूल्याङ्कन समितिको निर्णयद्वारा स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्यांकन समिति:

हस्ताक्षर

प्रा.डा. तुलसीराम पाण्डे
विभागीय प्रमुख

.....

राम के.सी.
शोधनिर्देशक

.....

प्रा.डा.टिकाराम गौतम
बाह्य परीक्षक

.....

मिति : २०७३/ १२ / २९

11 April, 2017

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तरगत समाजशास्त्र केन्द्रीय विभागबाट स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्त गर्नका लागि एउटा अनुसन्धानमूलक शोधपत्र तयार गर्नुपर्ने भएकोले सो कार्य पूरा गर्नका लागि मैले यो शोधपत्र प्रस्तुत गरेको छु । यसै सन्दर्भमा मैले 'अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि राज्यले उपलब्ध गराएका सेवासुविधा)' विषयमा यो शोधकार्य तयार गरिएको हो । यसमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको राज्यले के कस्ता सुविधा दिएको छ भन्ने बारेमा अध्ययन गरिएको छ । सर्वप्रथम मेरो अध्ययनलाई शुरु देखि अन्तिमसम्म निर्देशन गर्नुहुने आदणीय गुरु राम के.सी. ज्यू लाई धन्यवाद दिन चाहान्छु । साथै यस विभागका विभागगीय प्रमुख ज्यू, सम्पूर्ण सरहरु, समाजशास्त्र विभागका कर्मचारीहरु र मैले सोधेको हरेक जिज्ञासाको भर्को नमानी उत्तरदिने उत्तरदाताहरुलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

मलाई आर्थिक सहयोग गर्ने विश्वविद्यालय अनुदान आयोगलाई हृदय देखिनै धन्यवाद भन्न चाहान्छु । जसको सहयोग बिना यो अध्ययन कार्य समयमै सम्पन्न हुन सक्नेथिएन । अतः मेरो अध्ययनलाई प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण सबैमा हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु । यस अध्ययनले यस विषयमा थप अध्ययन गर्न चाहाने व्यक्ति, निकाय वा सरकारी एवं गैरसरकारी संघ संस्थाहरुलाई सहयोग पुऱ्याउने कुरामा विश्वस्त छु ।

साथै कम्प्युटर टाईप गरि सहयोग गर्नुहुने कृष्ण कंडेललाई धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

नर बहादुर आले ।

विषयसूची

सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञताज्ञापन	iii
विषय सूची	iv
तालिका सूची	v
	पेज नं.
अध्याय-एक : परिचय	१-७
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	६
१.४ अध्ययनको औचित्य	६
१.५ अध्ययनको सीमा	७
अध्याय-दुई : सन्दर्भ साहित्यको समिक्षा	८-२२
२.१ अन्तराष्ट्रिय स्तरमा कानुनी व्यवस्थाहरु	८
२.२ अपाङ्गताको परिभाषा	१५
अध्याय-तीन : अध्ययन विधि	२३-२७
३.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय	२३
३.२ अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य	२४
३.३ अनुसन्धान ढाँचा	२५
३.४ तथ्याङ्कका प्रकृति र स्रोत	२५
३.५ अध्ययनका समग्र र नमुना छनौट	२५
३.६ जिल्लाको समग्र अपाङ्गताको जनसंख्या र प्रकार	२६
३.७ तथ्याङ्क संकलनका साधनहरु	२७
३.८ सूचना विश्लेषण प्रक्रिया	२७
३.९ अध्ययनको सीमा	२७

अध्याय-चार : अपाङ्गता अधिकार र नेपाल कानून २८-४३

४.१ अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९	२८
४.२ अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण नियमावली, २०५१	२९
४.३ अपाङ्ग सेवा राष्ट्रिय नीति, २०५४	३०
४.४ अपाङ्ग सम्बन्धित राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजना, २०६३	३०
४.५ कार्ययोजनाले समेटेको विषयहरू	३१
४.६ नेपालको संविधान, २०७२ अपाङ्गताको परिप्रेक्षमा रहेका प्रावधानहरू	३३
४.७ राष्ट्रिय कानुनी प्रावधानहरू	३४
४.८ शिक्षा सम्बन्धि राष्ट्रिय व्यवस्था	३५
४.९ शिक्षा सम्बन्धि राष्ट्रिय व्यवस्था	३६
४.१० साक्षरता अभियान, २०७०	३८
४.११ शिक्षाको उद्देश्य प्राप्तिमा रहेका चुनौति र समस्याहरू	४०
४.१२ अपनाउनु पर्ने कार्यदिशा	४१
४.१३ शिक्षामा पहुँच दर	४२
४.१४ अन्य प्रमुख कानुनी व्यवस्थाहरू	४३

अध्याय -पाँच : राज्य प्राप्त सेवा सुविधा प्रतिको धारणा तथा समाज र परिवारको दृष्टिकोण ४४-५२

५.१ उत्तरदाताहरूको परिचय	४४
५.२ अपाङ्ग सम्बन्धी ऐन र नियमावलीमा भएको प्रावधानको ज्ञान	४४
५.२.१ अपाङ्गता सम्बन्धि नीतिको जानकारी	४४
५.२.२ जानकारीमा आएका ऐन तथा नियमावलीहरू	४५
५.२.३ सि.आर.पि.डि.को जानकारी	४५
५.२.४ अपाङ्गमैत्री संरचना बारे	४६
५.२.५ सरकारी सेवाप्रदायक निकायहरूको व्यवहार	४७
५.३ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई राज्यबाट प्रदान गरिएका सेवा सुविधाहरू	४८
५.३.१ प्रदान गरिएका सुविधाहरू सम्बन्धमा	४८
५.३.२ उपभोग गरिएका सेवा सुविधासम्बन्धमा	४८
५.४ सामाजिक सुरक्षा प्राप्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई समाज र परिवारले गरेको व्य.	४९
५.४.१ परिवारको गर्ने व्यवहार	४९
५.४.२ समाजले गर्ने व्यवहार	५०
५.४.३ फरक व्यवहार गर्नुको कारण	५१

अध्याय- छ : सारांश, निष्कर्ष तथा सुझावहरू ५३-५५

६.१ सारांश	५३
६.२ निष्कर्ष	५४
६.३ सुझावहरू	५५
सन्दर्भ सामग्री सूची	

अनुसूची

तालिका सूची	पेज नं.
१. विभिन्न अध्ययनबाट प्राप्त अपांगता भएका व्यक्तिहरूको तथ्याङ्क	२१
२. कार्ययोजना	३२
३. अपांगता सम्बन्धी नीतिको जानकारी	४५
४. जानकारीमा आएका ऐन तथा नियमावलीहरू	४६
५. सि.आर.पि.डि.को जानकारी	४७
६. अपाङ्ग मैत्री भौतिक संरचनाबारे	४७
७. सरकारी सेवा प्रदायक निकायहरूको व्यवहार	४८
८. प्रदान गरिएका सुविधा	४९
९. उपभोग गरिएका सेवा/सुविधा	५०
१०. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई परिवारले गर्ने व्यवहार	५१
१२. अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई समाजले गर्ने व्यवहार	५२
१३. फरक व्यवहार गर्नुको कारण	५३